

KİTAP İNCELEMESİ - 1

Hazırlayan: Mustafa GÜLLÜ*

HİTİT EKONOMİSİ

Dr. Mahfi Eğilmez,

Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları, İstanbul, 2005, 54 s.

İktisat, sonsuz olan insan ihtiyaçlarının sınırlı kaynaklarla nasıl karşılanacağını inceleyen bir sosyal bilimdir. Dolayısıyla, iktisadın tarihini incelerken insanlık tarihini incelemek gerektiği açıktır. İktisat tarihinin başlangıcı kimilerine göre 1776'da Adam Smith'in yazdığı "Milletlerin Zenginliği" kitabı ile başlar, kimilerine göre ise 1957'de Klimetık Akımı da denilen Alfred Conrad ve John Meyer'in kongreye takdim ettikleri çalışma ile başlar. Gerçek şu ki; tarih boyunca iktisat insan yaşamıyla devamlı iç içe olmuştur. Yapılan arkeolojik kazılardan çıkan bulgulara bakıldığında çok eski dönemlerde bile iktisadi birçok kavrama rastlanılmıştır.

Mahfi Eğilmez'in bu kitabında M.Ö 3000 ile M.Ö 1200 yılları arasındaki Bronz Çağ'ın sonlarına doğru Anadolu'nun büyük bir kesiminde ve Kuzey Suriye'de hüküm süren Hititler'in ekonomik yapısı ayrıntılarıyla, tablolarla ve resimlerle anlatılıyor. Kitabın kapak resminde Hattuşa'da bulunan Eski Hitit Dönemi toprak bağış belgesi bulunuyor.

Kitap beş bölümden oluşmaktadır. "Hititler'in Yükselişinin Ekonomik Kökenleri" adlı birinci bölümde, Bronz Çağ ekonomisinin genellikle tarım, sanayi (zanaat anlamında), ticaret ve haraç-ganimet dörtgenine dayandığı anlatılırken o dönemdeki pazar yerlerinin isimleri ve ticaret kolonilerinin isimlerine yer veriliyor. O dönemde gümüşün ticari bir meta olmaktan çok değer ölçüm ve ödeme aracı işlevi olduğuna dikkat çekiliyor. Yine o dönemde gümrük vergisi benzeri vergilerin olduğundan, bu vergileri ödemedi ticaret yapma yollarından, yani vergiden kaçınmadan, rüşvetin o dönemlerde var olduğundan, hatta bazı tüccarların kredili olarak mal

---

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Çankırı Karatekin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Bölümü, E-posta: mustafagullu@karatekin.edu.tr

sattığından, karşılığında yüksek faiz aldıklarından, tefecilikten, yerel kralların çıkardığı aflardan bahsederek, o döneme ilişkin ticari ilişkileri açıklayan pek çok tabletin kazılarda ortaya çıktığı anlatılıyor. Ayrıca o dönemlerde yeni tapınaklar yapılması, surların onarılması gibi imar faaliyetlerinin yapıldığı ve tıpkı Keynes'in eski Mısır'ın zenginliğinin piramit yapımına bağlamasında olduğu gibi bu imar faaliyetleri sonucu Hititler'de o dönemlerde zenginlik ve gücün doruğunda olduğuna değiniliyor.

“Hitit Ekonomisinde Ölçüler” adlı ikinci bölümde ise, tahıllar ve sıvılar için ayrı ayrı ağırlık ölçüsü, alan ölçüsü gibi fiziksel ölçüleri ve karşılıkları veriliyor. Hesap ölçüsü olarak, o dönemde para ve döviz kuru olmadığı için para gibi hesap birimi yerine kullanılan gümüş ve bazı değerli madenler olduğu ifade edilip bunların karşılıkları veriliyor. Childe'nin “üzerinde uzlaşmış bir metal ölçüsünün kabulü, doğal ekonomiden para ekonomisine geçişe eşdeğer bir olaydır” sözüne atıfta bulunarak Hititler'de para ekonomisinin barter ekonomisinin yerini aldığını iddia etmenin yanlış olduğuna vurgu yapılıyor. Hititler'de mal fiyatlarının yasalara yazıldığı ifade edilip, fal bakma, katır, koşum atı, tekstil ürünleri, koyun, şarap, üzüm, buğday fiyatları arasındaki farklılıklar anlatılıyor. Yasalarda yer alan bir başka unsur ise kira bedelleri olduğu söylenip, bir bronz baltanın aylık kirasının bileşiğindeki metallerle ilişkilerine yer veriliyor. Ücretler ve serbest meslek tarifeleri de yasalarda belirtilmiş olup, hekimlik ücretinin özgür insanın tedavisi ile kölenin tedavisi arasında 1/3 oranında fark olduğu belirtiliyor. Erkeklerin ücretle istihdamı halinde kadınlardan ortalama iki kat fazla ücret aldığı belirtilip bunun sebebininse erkeğin daha güçlü olmasının yarattığı işgücü farkı olduğu belirtiliyor.

“Hitit Ekonomisinin Temelleri” adlı üçüncü bölümde ise, Hititler'de ekonomik sorunların piyasa tarafından değil toplumun liderleri, yani bugünkü anlamıyla kamu otoritesi tarafından çözüldüğü, dolayısıyla arz-talep kuralları değil yasaların etkin olduğu ifade ediliyor. Yasaların katı bir şekilde uygulanmasıyla da karaborsanın doğmadığı sonucuna varılıyor. Yine bu bölümde o dönemin nüfus ve çalışma süresi de bulunan tabletler yardımıyla tahmin ediliyor.

Hititler'de tarımın ön planda olduğu, hatta tahıl deposu ve siloların bulunduğu anlatılırken dönemin tarım ürünlerinin, evcil ve yabani hayvanların isimleri veriliyor. Sanayi konusunda ise o dönemde kullanılan araç gereçler ve sanayi üretiminin kapsamı tablo olarak verilirken bununla birlikte meslek gruplarının isimleri veriliyor. Burada toprak işleme sanatının üstün örnekleri verilirken bazı evlerin bir odasında eritme ocaklarının bulunduğu varsayımıyla evlerin aynı zamanda işlik olarak

kullanıldığına dikkat çekiliyor. Kamu ile ilgili bölümde ise kamu hizmetlileri, sayıları, görevleri ve isimleriyle ayrıntılı olarak sunuluyor. Ayrıca kamu maliyesi bölümünde ise kralın özel hazinesiyle kamusal Hazine'nin iç içe olduğu, vergilerin ise tarım vergisi, gümrük vergisi ve bağlı krallıklardan alınan bağlilik vergileri olduğu, kamu giderlerinin de bu vergilerle sübvansede edildiği anlatılıyor. Son olarak kamu gelir giderleri tablosu ve Hititler'e bağlı krallıkların isimleri verilip alınan bağlilik vergilerinin (haraç) zamanla değişimi anlatılıyor.

“Günümüz Ekonomisiyle Karşılaştırmalar” adlı dördüncü bölümde ise, dönemin satın alma gücü paritesi hesaplanarak fiyat ve ücret, üretim ve ticaret karşılaştırması yapılıyor. Hititlerin başkenti Hattuşa ile Ankara karşılaştırması yapılırken Türk Kamu Maliyesi ile Hitit Kamu Maliyesinin benzer ve farklı yanları ortaya konuluyor. Elde edilen bir Hititli'nin servetinin dökümünü gösteren bir tapu kaydı dayanak alınarak, servetinin yaklaşık olarak bugünkü değeri hesaplanıyor ve bir asgari ücretlinin eline geçen parayı tümüyle tasarruf etmesi halinde kaç yılda bu servete sahip olacağı tahmin edilirken gelir dağılımının iyileşmesine ilişkin işaretlerin son derece zayıf olduğu öne sürülüyor.

Hitit İmparatorluğu'nun çöküşünün ekonomik nedenleri adlı son bölümde ise, taht kavgalarından söz edilerek yapılan vergi indirimlerinin, kuraklıkların neden olduğu tarımsal üretimdeki gerilemenin, buna bağlı olarak askeri seferlerin azalmasının, yavaş yavaş savaşçı kimliğin kaybolmasının, birçok bağlı krallığı kaybetmiş olmanın imparatorluğun ekonomik büyümesinin durmasına ve tedrici olarak gerilemesine yol açtığı, sonunda da yıkılıp dağılmasına sebep olduğu anlatılıyor.

Dr. Mahfi Eğilmez'in kendi ifadeleriyle; bu kitap birçok bakımdan özgün bir kitaptır ve bu kadar eski bir uygarlığın ekonomik yapısını bu kadar kapsamlı anlatan bir kitap yoktur. Mayalar, Mısırlılar gibi uygarlıklar hakkındaki ekonomi bilgileri birkaç sayfayla sınırlı analizlerden ibarettir.

“Mahfi Eğilmez, bu kitapta Hititler konusundaki merakını iktisatçı gözlüğü ile Hititlerin ekonomik ilişkilerine yoğunlaştırmış. Ortaya çok ilginç, ilginç olduğu kadar öğretici, öğretici olduğu kadar da düşündürücü bir eser çıkmış. Bir iktisatçı olarak kitabı okurken iktisadi yasaların evrensel olduğu kadar zaman boyutundan da bağımsız olduğunu bir kez daha kavradım. Ürün fiyatlarını düşük tutmaya çalışırsanız kıtlık olur. Her şeyi kontrol etmeye çalışırsanız, rant yaratırsınız. Yani, rüşvet olgusuyla karşılaşırsınız. Para arzı genişlediği zaman mal ve hizmetlerin fiyatları artar. Paranın maliyeti olduğu olgusundan kaçamazsınız. Bugün yapmanız gereken ödemeyi ileri atmak istiyorsanız, maliyetine, yani adına ne

derseniz deyin, faiz ödemeye katlanmak zorundasınızdır. Hitit Ekonomisi'nde bu olguların hepsini görüyorsunuz. Kitabın yazarının bir iktisatçı olması okuduklarınızın çarpıcılığını artırıyor. Tarihi bir dekor içinde aslında ekonomiyi ve iktisadi yasaları öğreniyorsunuz. Bu açıdan, Mahfi Eğilmez hem genel tarihe hem de ekonominin tarihine küçümsenemeyecek bir katkı yapıyor.”¹

Bir dönem hazine müsteşarlığı yapmış, halen de bir üniversitede öğretim görevliliği yapan yazar, ekonomistliğinin yanı sıra antik uygarlıklara, özellikle de Hitit tarihine ilgi göstermiştir. Remzi Kitabevi yayınlarından çıkan “Anitta’nın Laneti” ve “Hattuşa’dan Kaçış” kitapları da aynı ilginin birer ürünüdür.

Kitabın içerisinde arkeolojik kazılar sonucu çıkarılmış bulguları içeren ve o döneme ait olan krokilerden oluşan 9 adet resim vardır. Bunlardan en önemlisi hiç şüphesiz, tarihin yazılı ilk barış anlaşması olması nedeniyle orijinal tabletin iki metre boyundaki bakır kopyası, Birleşmiş Milletler Binasının duvarına da asılmış olan Kadeş Anlaşmasının resmidir.

Kitap, eskiçağ medeniyetlerine ilgi duyan, antik uygarlıklar hakkında bilgi sahibi olmak isteyen, ekonomi ile ilgisi olan ya da olmayan herkese hitap ediyor. Kitap herkesin anlayacağı bir sadelikle kaleme alınmış olup, okuyucunun belli bir iktisat bilgisine sahip olmasını gerektirmiyor.

---

¹ Dr. Ercan Mumcu, “Piyasa denetimi ve kaçakçılık”, http://www.radikal.com.tr/ek_haber.php?ek=ktp&haberno=4127 30.07.2010.